

پہیکہریٰ خوداوەندا دایک

ل باژیری زاخو

قەكۆلینەكا دیروکی بەلگەنامەیی

محەمەد ئەحمەد مستەفا

رێقەبەری شینوارین زاخو

کوریتیا شه کولینا :

ئهف شه کولینه خواندنه که لسه پهیکه ری خوداوهندا دایک که هاتیه دیتن ل شاری زاخو لدهمی شه کولینان ل سهنته ری زاخو لسال ۲۰۱۵ ژ لای شه کولهری شه. وئامازه هاتیه دان بو بابهتن دهستیپکا پهیدابوونا خوداوهندا دایک ل دهقهری. ههروهسا ئامازه دان بو هندهک جهین شوینهواری کو شه جوره پهیکه ری ئی هاتنه دیتن ژ چهرخین جودا جودا دکهل وینهیان ژ ههریما کوردستانا ئیراقی وژ نافهراست وباشوری ئیراقی وژ باکوری سوریا (کوردستانا روژئاقا) وباشوری روژئاقای تورکیا وئانا تیبینین روهن لسه پهیکه ری ول داوینی ژ نهجامان دناقهرا چهرخی کو پهیکه ری ژوی چهرخی. بو زانین شه شه ئیکه شه کولینه لسه پارچهیه کا شوینهواری ل زاخو. چونکه هیچ شه کولینهک لسه شوینهوارین زاخو نین.

گهلهک ژ میناکین ئی خوداوهندی هاتینه دیتن ژ جه وسهردهمین جیاواز دهسیپدکت ژ چهرخی بهری یی نوی و چهرخی بهری یی کانزای وهندهک خالین ههفیشک ههنه دناقهرا فان پهیکهرا دا دهه مان دم دا خالین جودایی ژی ههنه. ئی نافهروکا زوربهیا وان ئیکه. وچونکه شه جوره پهیکه ره لگهلهک دهقهران هاتیه دیتن ژ بهر هندی ئهم دی هندهک ژ فان جهان دنه نیاسین نهبتنی ل کوردستانا باشوربه لکو ل کوردستانا روژئاقا وکوردستانا باکور.

جهین تنوینهوارین ههلبزارتی ل ههریما کوردستانا وناقهراستا ئیراقی کو خوداوهندا دایک ل هاتی دیتن :

ل دهسیپکی دی هندهک جهین شوینهواری ژ ههریما کوردستانا ومکران ههروهسا ژ نافهراستا ئیراقی. دی دهست ب (چهرمو) کهن ل نیزیکی شاری چهچه مال ل روژه لاتا کهرکووکی که ماموستا ر.ج. بریدوود ژ زانینکهها مهشیگن یا نه مریکی بکارتین لیگهریان و شه کولینا رابوووی ل جهی نافهبری دناقهرا سالتین ۱۹۵۰-۱۹۵۱. بلندی کری ۲۳ مینتره ل گوویتکا جیاپیه کی کهلهک خوار وفرهک. شه کره ژ ۱۵ جینین ئاکنجیووونی پیک دئیت و دیروکا وی هاتیه دهستنیشان کرن ژ لای ماموستا بریوودی شه وئهو دزفرینت بو نیزیکی ۶۵۰۰ سال پ.ز. وگوندی چهرمو کهفتترین کوندی چاندنی یه ژ چهرخی بهری یی نوی. ل فی کوندی پهیکه ری خوداوهندا دایک هاتینه دیتن ژ تهقنا سوتی. پهیکه ری وان خوداهندان قهلهو بوون و زکیر. وهندهک ب رهنگی سور هاتینه رهنگ کرن (کسار: ۱۹۸۳: ۳۵). وهاته شروهه کرن و دیارکرن کو شه کهفتترین میناکه بو خوداوهندا دایک د کومه لگههین جوتیاری دا د چهرخی بهری یی نوی دا (باقر: ۲۰۰۹: ۲۲۵).

گهورینا چهرخی بهری یی نوی ودهستیپکا پهیدابوونا باوهرین ئایینی :

دیاره کو گهورینا پهیدابوووی لسه مروفی ل دووماهیا چهرخین بهری یی کهفتن ودمرکهفتنا مروق ژ قوناغا نیجیری وکومکرنا خواری وئاکنجی بوون د شکهفتا دا وچوون بهرهف ئابوری خودان کرنا تهرش وتوالی و بهرهه ئینانا خواری (لوید: ۱۹۹۳: ۳۴). دئیت ههژمارتن ژ گرنترین گهورین پهیدابووین ل وی دهمی ل دهقهرین روژه لاتا نیزیکی ب گشتی ودهقهرین باکوری دناقهرا ههروو رووباران دا (میسوپوتامیا) ب تایهتی که نافداره ب شورهشا چهرخی بهری یی نوی (نیولی) چونکه مروف ئیدی ژیاپیه د کومین ئاکنجی دا. ههروهسا پهیرهموکرنا چاندنی و خودانکرنا گیانهومران (النجم: ۲۰۱۱: ۱). وهوسا دی بینن ههریما کوردستانا دقان قوناغا را دهریاس دبت چونکه کورمپانا شورهشا نیولیسی بوو. ولسه جیاپین کوردستانا ئهوین دهاتن ئافدان ب ئاقا بارانان مروق بتنی مژویلی نیجیری بو یان دکهریا ژ بو کومکرنا خواری هاته گهورین و دوور جوتیارهک کریدای ب ئاخهکا بجویک شه و خواریا خوه ئی پهیدا کر (رو: ۱۹۸۶: ۲۷) و شه بوو جهی هندی کومه لگهه وگوند پهیدابین (لوید: ۱۹۹۳: ۳۷). و شه گهورینه جیهجی بوون د ژیا نا مروفی دا ل دهقهر زاخو. و دکهل فان گهورینا هندهک گهورینین دی پهیدابووون وژ وانا پهیدابوونا توفی ئایینی وپهرستنی. و ئیکه بهرستکه پهیدا بووی کریدان دکهل ئهردی وهیزین سروشتی یی بهرهه مدار (باقر: ۲۰۰۹: ۲۲۱) لسه وینی پهیکه ری ئی. هندهک د وینی زکیری دا وپهیهو هندی دارب زیدهی شه (حنون: ۱۹۷۸: ۲۲). و شه پهیکه ره به لاق بوون د روژه لاتا نیزیکی دا و باکوری میسوپوتامیا دا ب رهنگ و قهبارین جودا جودا.

شه گهورینه جیهجی بوون د ژیا نا مروفی دا ل دهقهر زاخو. و دکهل فان گهورینا هندهک گهورینین دی پهیدابووون وژ وانا پهیدابوونا توفی ئایینی وپهرستنی.

پهیکهري
خوداوهندا دايك
ل گوندي چرمو

دېن چاډيريا سټن لويډ وفوناد سهډري وژنهجامن ډهكولين
۱۶ چينين شوينهواري دياريوون ژ پينج دهمن شارستاني (باقر:
۲۰۰۹: ۲۳۲). و پهيكهريين خوداوهندا دايك دناډ جهركين
ډهشارتنا زاروكان هاتنه ديتن دگهل هندهك نامانان كو دبت
هاتين پر كرن ژ خوارنن و دبت ټهډه ټامازه بت كو باومري
بوون ب ژيانا پشتي مرنن (ساكز: ۱۹۷۹: ۳۱). ونيك ژ شان
پهيكهران ل چينا پينجي هاته ديتن (النجم: ۲۰۱۱: ۷).

ههروهسا مه هندهك جهين هلبزارتين ژ چهرخي بهري يي
كانزاي كو پهيكهري خوداوهندا دايك لي هاتينه ديتن ههروهسا ژ
جهن (گري ههسونه) كه دكهفت باشوري مووسل وياشوري
ناوجهداريا (شوره) بدووراتيا ۸ كم روژ ټافاي رووياري ديچله وبيشي
نافي هاتيه نافدان ژ بهر نافي گوندي ههسونه كه ۳۰۰ ميټرا
ژي دووره ب شيواري لاكيشه يه وقهباري وي ۲۰۰ x ۱۵۰ x ۷.
وريشه بهريا شوينهوارين ټيراهي بكاري ليكولينان رابووويه لشي جهي

يارم تبه :

لدمه قه كوليان ل كرى يارم تبه ول سالىن ههشتيان ل چوار گوشهيا ل كويراتيا ٦.٤ پهيكهريين خوداوهندا هاتن ديتن كو ژتهقنى بوون. وجوانكارى لسهر ههبوون ودبت رستك بن. ول كويراتيا ٥.٣ - ٥.٤ م ديسان پهيكهرهاتن ديتن كودزقرن بو چهرخى حلف. (Merpert: ١٩٨٣: ٤٣).

جوخاماسى:

جهنى جوخاماسى كو دكهفت نيزيكي شارى مهندلى كو د سالىن ١٩٦٧-١٩٦٨ از قه كوليان لى هاتينه كرن. ل چوار چينين ئاكنجى بووى دزقرن بو هزارا شهش پ.ز. كو جههكى نزمه دريژيا وى دكهفت ٢٠٠ م ويلنديا وى دناقبهرا ٢-٥ م ژمارهك ژ پهيكهريين ژنان لى هاتنه ديتن ژتهقنا قه لاندى كو هاتينه جوانكرن ب رهنگان وهيلين رهنك تارى ب دريژيا ٧ سم (اوتيس: ١٩٨٨: ١٢٧) ودزقرت بو دهمى سامهراء.

پهيكهري
خوداوهندا
دايك
ل دقهرا
جوخاماسى

گرين يارم تبه كه دكهفته باشورى روزنآفاى تهلهعضر ل دهقرا شنكالى ل باكورى روزنآفاى مووسل. بيكهاتيه ژسى كرگان. هاتيه قه كوليان لسالا ١٩٦٩ ژ لايى كومهكا شوينهواريا سوفيتى. وهندهك پهيكهريين خوداوهندا دايك هاتنه ديتن. سهروچاقين وان لهغهر بوون وستوين وان دريژ وزراف وبرهنهك كى كو دبت پيچانهك لسهرى بت. دكهل نيشانين لبهركرنا زيرى. ونيشانين جوانكارى (لويد: ١٩٩٣: ١١٦). وژ يارم تبه ولدমেى كاركرنا شوينهوارين سوفيتى لسالا ١٩٧٦ ويتايهت ل باكورى كرى و د چوار گوشهيا ١٩ م ب كووراتيا ٥.٦٥ م - ٥.٤٥ م پهيكهركه كى كهلهك جوان ين خوداوهندا دايك هاته ديتن كو ژتهقنى هاتيه دروست كرن. ورهنگى وى زهر كو دايكهكا گهنجه ویدهستين خوه سينگين خوه ين رويس كرتينه. وخودان زنجيرهكا زيرى يه وبازنگ ورستك ويرجهك دريژ برهنگى رمش كو دزقرت بوروشهنبيريا حلف. (merpert: ١٩٨١: ٢٢).

دهميين سهردهمى بهرى يى كانزاي :

١- بهرى- كانزايين كهفن: ل دهوروبهريت سالىن ٥٦٠٠ پ.ز. ا. دهمى چهسونه. ب. دهمى سامهراء.

٢- بهرى كانزاي ناخين: هزارا پينجى پ.ز.

١. سهردهمى حلف : ١. حلف ين كهفن ٢. حلف ين ناخنجى ٣. حلف ين درهنگ.

ب. عوبهيد ين نيكى (قوناغا ئهريديو. چينين ١٥-١٩ ل ئهريديو).
ج. عوبهيد ين دووى : (حاج محمد وسهرى عومين).

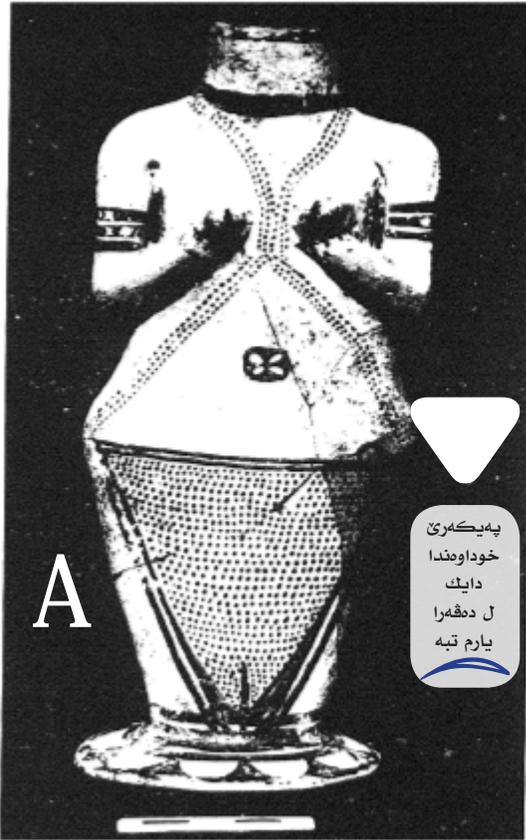
٣- بهرى كانزايين درهنگ : ٣٥٠٠-٤٠٠٠ پ.ز.

١. عوبهيد ين سين (عوبهيد ين كهفن بهرى نها).

ب. عوبهيد ين چوارى (عوبهيد ين درهنگ بهرى نوكه).
ج. دهمى ومركاء :

١. ومركاء ين كهفن (چينين ٨-١٢) ل ومركاء . ٢. ومركاء ين

ناخنجى . (باقر : ٢٠٠٩ : ٢٣١).

پهیکه ری
خوداوندنا
دایک
ل دهقرا
یارم تبه

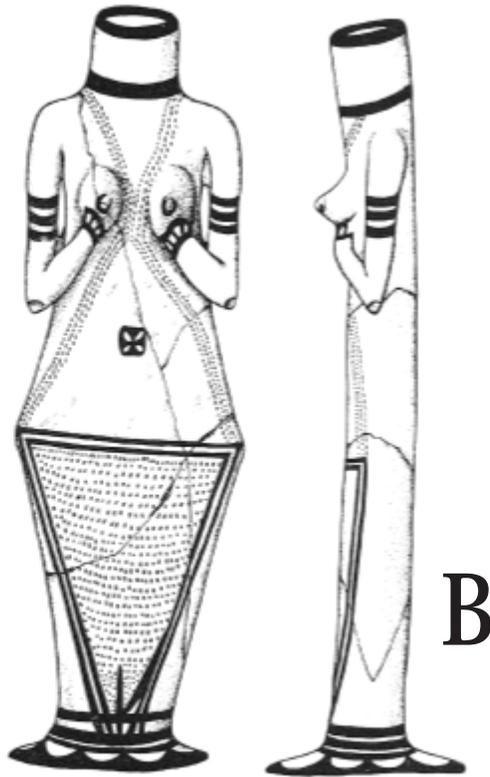

Fig. 10

گرځ قالینج تاغا :

دکهفیته نیزیکې سامهراء ول ساللا ۱۹۶۴ زانای شوینهوارین تیراقی بههنام نهبو الصوف بکارین لیگهریان وځه کولینې ل قی کری بوو . وپینج ناستین ناکنجی بوونې دیتن دکهل ۱۰۰ مهزاران پ تریا وان دبن بنی خانیا دا بوون . ودناقدا کومهک پهیکه ری مروفان هاتنه دیتن کو ژ مهرمه ری چیکری بوون. (لوید: ۱۹۹۳: ۹۹). وههمی ب شیوازی راوهستیان لسهر بیان . ودهستین وان لسهر زکین وان . بی کو دانن لسهر سینگین خوه . و بو سه ردهمی سامراء دزقرن .

گرځ قالینج تاغا :

دکهفیته پاریزگهها ههولیری ب دووراتیا ۱ کم ل باشوری که لهی . ول دهسییکا سوباتا ساللا ۱۹۶۶ زانای شوینهواران یی وهغهرکری (بههنام ابو الصوف) رابووو ب کریارین دیتنا قی جهی بو ماوی ۸ روزان . وپاشی ل مهها ناداری ژ ساللا ۱۹۶۷ ز ځه کولین بدایو تینان . ول هاقینا ساللا ۱۹۶۸ ز بو جارا سیی رابوو بکارین ځه کولینې ول سنی چینان پاشماوهمین ناقادانیا نایینی هاتنه دیتن دکهل ین ناکنجی بوونې و دبندا گورین زاروکان و پهیکه ری ب شیوازی ژنی هاتن دیتن روینشتی و دیار بو کو زکپر بوون (ابو الصوف: ۱۹۶۹: ۸). وژمارا وان پهیکه ران ۴۷ بوون ین مروفان وکیانداران . وگر دزقرت بو دهمین دیروکی ین جودا جودا و ژوانا حلف وعوبهید و ومرکاء (بهه: ۱۹۷۰: ۳۱).

پتتکهک ژ وان پهیکه ری
خوداوندین دایک د رهوتنا
دووگیانیا دا بوون.

ٲور :

ناقى وى يى نوى ومركائه. وئهو شارى (ئىريكه) كه د تهوراتى دا هاتيه (لويد: ١٩٩٣: ٦٧). ل سالا ١٩١٢ ئەلمانان لى جهى فهكولين ئەنجام دايه وژ ئەگهري شمري راوستان. ئى جارەك دن لسالا ١٩٢٨ فهكولين دووباره كرن (ئوتيس: ١٩٨٨: ١٠١). وژ سالا ١٩٢٩ سير ليونارد وولى ب كارين ليگهريانى رابوو تا سالا ١٩٣٤. وگورستانا پادشايهتي ديت وتيدا بهيكهريى خوداوهندا دايك هاتنه ديتن كه دزقرن بو چهرخى عوبهيد لسمر شيوازى مارپيچين خوار دگهل ههبوونا هيللا لسمر ملان، ودوو هيللا لسمر پشتى، وسينگين كروفر ويچيك. ليونارد وولى ديتن ل ٲور د ومرزى دوازدى دا ١٩٣٣-١٩٣٤ز. (وينى ١١ ا-ب) و ههر ل ٲور پهيكهرك دن بى سهر وملين پهحن وسينگين كروفر ودوو هيل لسمر پشتا وى ل ومرزى ههشتى ١٩٢٩-١٩٣٠ ز. (وينى ١٢ ا-ب) وهردوو پهيكهري ژ دهمنى عوبهيد ٤٠٠٠-٥٥٠٠ پ.ز بوون. (ur-online)

هندەك جھين بژارتى ژ روژ ئاقايى كوردستانى (سوريا) و ناھهراستا سوريا :

ئەم دى چينه هندەك جھين ههلبژارتى ژ كوردستانا سوريا. چونكه ل ويىرى ژى جھين شوينهوارى ين كرننگ ههنه ژبو تهمام كرنا نهخشى شارستانى ل دهقهري ول جيهانى وژوانا كرى (حلف).

گرى حلف :

ئهو گرەكه و دەمهكى شارستانى كرنكه كو قوناغا ئيكى به ژ قوناغين (چهرخى بهري يى نوى-ناقين) (باقر : ٢٠٠٩ : ٢٤٢). چونكه ل كهلهك دهقهريى كوردستانى بهلاف بوويه وتا ناھهراستا ئيراقى. ول پتر ژ ٢٠٠ جھين شينواري هاتيه ديتن. وههلبهت دناف كوردستانا سوريا دا ول ناھهراستا سوريا تا دهريايا ناھهراست بهلاف بوويه. ههروهسا ل كوردستانا باكور ل باشورى توركيا.

گرى حلف (كوزانا كهفن) دكهفت لسمر رووبارى جرجب كو ئيكه ژ جھقن خابوورى ل باكورى روژههلاتا سوريا بد وورانيا ٣ كلم نيزيك شارى (راس العين) دناف پاريزگهها هسهكه دا لسمر سنورين سوري-توركي. زانائى ئەلمانى ماكس فرايهفون كارين ليگهريان وهكه لينى لى ئەنجام دايه لسالين ١٨٩٩-١٩١١-١٩١٣-١٩٢٩. ويشتى بوريانا ٧٧ سالان شاندهكى ههقهبهش هاته دروستكرن ژريژه بهريا شوينهوارو موزه خانەيان و ئەنتيكيى روژههلاتا ناھهراست يا كهفن ل بهرلين بههفكارى دگهل زانكوييا توبينگن وزانكوييا بيران

ژ سالا ٢٠٠٦ وتا سالا ٢٠١٠ز. (تسونيكى: ٢٠١٨ : ٢٩٤). ول ويىرى بو جارا ئيكى جهرك ين ناخى هاتنه ديتن كو تيدا هونهري سيرايميكي كههشتبوو پلهيكه پلهيكه مهزن ژ بيشكهفتنى كو ل دولا ههردوو رووباران دا نههاتبوو رويدان، نه ژبهري وى دهمنى ونه ل پاش. وكهلهك پهيكهريى خوداوهندا دايك لى هاتنه ديتن ژ تهقنى هاتبوون دروست كرن ب روينشتنا جوارچنچك وچوكين وان كهلهك بلند ودهستين وان ل دور سينگين وان ين كران وسهرى بى شيواز ولهشى ناساي خودان هيل وخالين رهنكاورەنگ كه دبت جوانكارى بن يان ژى جل ويهرك. (رو : ١٩٨٦ : ٩٤).

پهيكهريى خوداوهندا دايك ل دهقهرا (ٲور) ل عبراقين

« دهقهرا زاخو، لگهل شان گهورينان هندەك گهورينين توشا ئايينى وپهريستنى پهيدا بوون »

دکهفت باکورى روزهه لاتا سوريا، ژ ئالیى باکورقه چیاییں توروس وشارى عامودا، وژ باشورقه چیاییى عبد العزیز، وژ باشورى روزهه لات چیاییى شنگاله، و سیر ماکس مالوان قه کولین لشی جهی کرن لسالا ۱۹۴۳ز. دین چاقدیریا موزه خانا بریتانى و قوتابخانا بریتانى شوینه وارین ئیراقى و ژ سالا ۱۹۹۹ بهه قبه شى کار هاته کرن ژ لایى ریشه بهریا گشتى یا شوینه واران ل سوريا ژ لایى د. عبد العزیز بغدو و ژ زانکویا لیج پروفیسور تونجا بهه فکاری دگهل زانکویا بهر شه لونه یا سه ریخوه دولتر کروز و دیاربو کو دزقرت بو ده مئى حلفا و دیاربو کو ناکنجى بوونا ده سپیکى ل جاکار بازار ده سپیکریه ل دهوویه ریین هزارا شه شى پ.ز. ویداوى هاتیه لسالیى ۵۳۰۰ پ.ز. (تسونیکى: ۲۰۱۸: ۹۳). وپهیکه ریین هاتین دیتن ل قى جهی لسهر شیوازی ژنه کار روینشتى و ده ست لىن سینگان دگهل دیاربوونا سینگان وهه بوونا هیلان لسهر ستوى وملان، وپهیکه ره کى دن ژ موزه خانا بریتانى کو ده ست دبه رزه نه دگهل سینگین بچیک و دوو هیلان ژ سینگی تا بنى زکی ولسهر سینگان ژى. هندهک هیل لسهر مل وپیان.

گرگ خستخستووک :

دکهفت لایى چه پى یى نهالا ریجله ل دوور اتیا ۲۵ کم باکورى روزنفاقای باژیریى همسه کى وپیکدئیت ژ چوار گرین نیزیکی ئیک وپیکه اتینه ژ ده مین جودا جودا، ریشه بهریا گشتى یا شوینه وار و موزه خانا کارین لیگه ریان قه کولینان ل جهی ناقبری نه انجام داینه ژ سالا ۱۹۸۶-۱۹۹۲ز. وهک به شهک ژ ههوا قورتالکرنا نیفده موله تى، جه ب شیوه مین هیکی یه، دریزیا وى ۴۵ م وپه حناتیا ۴۰-۴۵ م، وبلندیا ۸ م ژ دهشتى، ول گریى خشخشووک یى ئیکى پهیکه ریین ژ تهقنى هاتنه دیتن یین ژنه کار ریس و رینشتى بوو دگهل دیاربوونا جهین زیده بوونى وپهیکه ریین خوداوهندا دایک کو بو ده مئى حلف دزقرین.

پهیکه ریین خوداوهندا دایک ل باستورگى روزنفاقای توركيا :

حاجیلهر :

سه راری دوور بوونا قى جهی ژ باژیریى زاخو لى مه تیبینی کر پهیکه ریین دایک ل قى جهی شوینه وارى ژ توركيا هاتینه دیتن کو دیروکا وى دزقرت بو نیزیکی ۶۷۵۰ پ.ز. و نهو پهیکه ریین خوداوهندا دایک نهوین ل قى جهی هاتینه دیتن وهک پهیکه ریین دى نه، چونکه ده ستین وان لسهر سینگی نه ودریزن ونه لىن سینگی نه و وینى وى ناماژیه لسهر قى چه ندی.

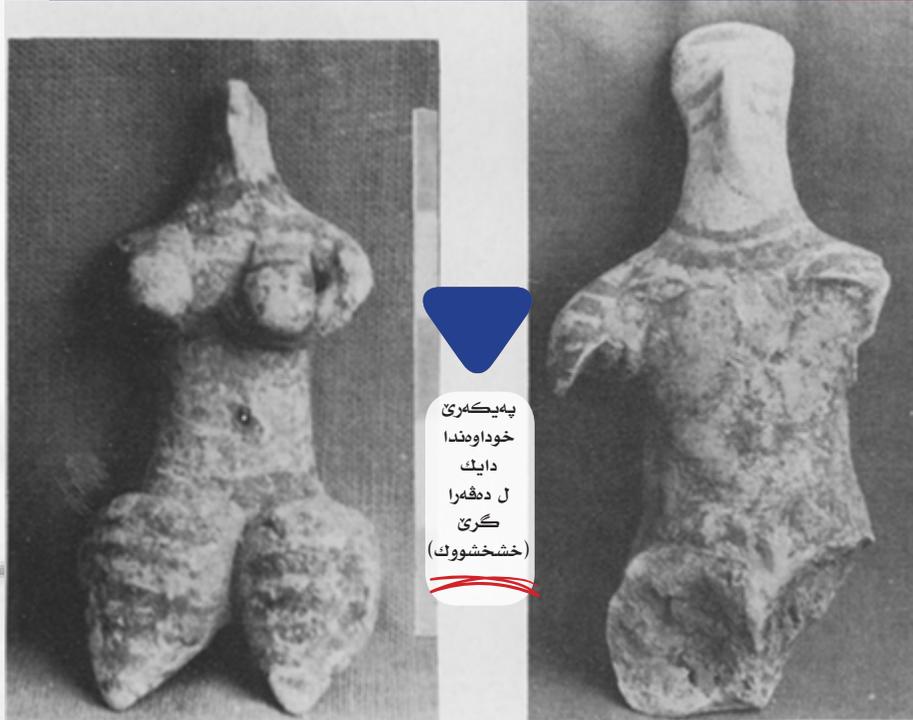
جهی حاجیلهر که فنترین جهی ناکنجى بوونى یه ل نه نادولا روزنفاقای، ل نیزیک باژیریى بوردور یى نوکه (اوتیس: ۱۹۸۸: ۱۸۶). ول سالا ۱۹۵۷ (جیم میلارت) ئیکهم خندهک قى جهی دا کولا، و چوار و مرزا و بو ماوى ۱۲۱ روزان کارکریه، تیدا روشه نبیریا چه رخی بهری یى نوى دیارکر و خوداوهندی دایک یین هاتینه دیتن ده ستین وان یى لسهر سینگین وان وراوه ستیای نه.

پهیکه ری
خوداوهندا
دایک
ل دهقرا
حاجیلهر
ل توركيا

« ل گرگ خستخستووک یى ئیکى پهیکه ریین ژ تهقنى هاتنه دیتن یین ژنه کار ریس و رینشتى بوو دگهل دیاربوونا جهین زیده بوونى وپهیکه ریین خوداوهندا دایک کو بو ده مئى حلف دزقرین. »

« ههمم ئاماژە بو
وگ چەندگ دچن
کو ل شە دەشەرگ
ژی وەك دەشەرین
دی باوەرین ئایینی
هەبوون و ئاکنجیین
زاخو پەپوونەدبەکا
تتارستانە دگەل
دەشەرین دەور و بەر
هەبوون.
»

پەیکەرێ
خوداوەندا
دایک
ل دەقەرا
گرێ
(خەشخەشووک)

سالوختەتین خوداوەندا دایک یا تتارگ زاخو :

پەیکەرەك ژ (ئاخ سورگن) هاتیە دروستكرن ورنهنگی وی بو
رهنگی زەر بی پیتی دچت. بی سەرە و بی پارچهیا خواری یه. زهندی راستن
شكەستی یه. و پارچهیهك ژ دەستی یی لسەر سینگی یه. و دەستی چهپی
دروسته دگەل شكەستنهكا كیم. و سینگ ب باشی دیارن. و شكەستنهك
ههیه د سینگی چهپی ده. و سینگین وی بجیكن. یا لیهر دەستی مه بتنی بهشی
ناقهراسته ژ پەیکەری. زهنه دریزكرینه و راستن و سینگین خوه ین گرتین.
وسێ خال لسەر دەستی ههنه و هیلهك لسەر سینگی برهنگی قههواوی تازی.
وهیلهك لسەر تهنشتی. و خالهك لسەر بهشی سەری ژ پشتی. و هیلهكا
ستوینی لسەر زکی به لی دوینهی دا دیار ناکت. د کویراتی ۲:۵ م دگەل
هندهك ئامانان ین گلکاری وهندهك بهرین بچووک لسەر ویتنی دلی هاته
دیتهن. و قەباری پەیکەری ژ تهنشتی تا پاتکی ۵.۵ سم و دریزیا زهندی تا
سینگی ۵ سم. و پەحناتی پاتکی ۲.۵ سم و پەحناتی تهنشتی ۳ سم.

A

پەیکەرێ
خوداوەندا
دایک
ل بازیری
زاخو

B

جھٹ قہدیتنا پھیکہری دایک ل باڑیری زاخو

«
خواندنا قہ پھیکہری گرنگیہکا
تایبہت ھہیہ، چونکہ بریکا وئ
دیروکا ٹاکنجی بوونا مروقی ل زاخو
دیاردبت، وکھشنتایا باڑیری دیاردبت.
»

ئہنجام :

ھہمی ناماژہ بو وی چہندی دچن کو ل قئ دمقہری زی وھک دمقہریں دی باومریں نایینی ھہبوون وٹاکنجین زاخو پھیوہندیہکا شارستانی ھہبوون دگھل دمقہریں دمورویہر، وکرنک ئہوہ کو پھیکہری ل زاخو ھاتیہ دیتن خالین ھہقبہش وجوداھیں ھہنہ دگھل پھیکہریں دمقہریں دی، پتیریا پھیکہریں دمہی حلف دہستین وان ل بن سینگین وانن. دگھل مہزناتیا سینگان، وھک پھیکہریں (جوخامامی) و (یارم تہپہ) و (کری خشخشووک) و کری حلف بخوہ، ویا ھہقبہشجرکہکی فہخاری یہ ژ (حاجیلہر)، لسہر شیوازی ژئہکی و دہستی وی لسہر سینگا، وپھیکہرہکی دی ژ حاجیلہر ب رھنگی رمش و دہست لسہر سینگان، وھندہک پھیکہر ژ دمہی حلف ژ ئالیی ناقہروکی قہ نیزیکن ژیی زاخو ئہوڑی پھیکہری خوداوندنا دایک ژ یارم تہپہ)، وئیزیکتیرین پھیکہر ئہوین ل کورستانا پادشایہتی ل (ئور و ئہریدو) ژبہر گھلہک ئہگھران ژ وانا :

۳. قہباری سینگی ل پھیکہری زاخو بچووکن وھک یین ل ئور وپتیریا پھیکہریں حلف قہباری وان مہزنہ، و دہست ل بن سینگان یان دھلکرن، ول حلف ل یارم تہپہ سینگ بچووکن چوار گوشئ ۱۹.

۴. پتیریا پھیکہریں حلف روینشتی نہ، لی پھیکہری زاخو راوہستیای یہ.

۵. مل د چہرخئ عوبہید دا پھحن، لی لسہر دمہی حلف مل بہرہف خواری نہ.

وونینہین پھیکہری خوداوندی زاخو ناماژنہ بو ھندہک خالین مہ دیارکریں، ول دویشاوی بہراوردا مہ کری یا خوداوندنا دایک یا زاخو دگھل پھیکہریں حلف و عوبہید دیارو کو پھیکہری خوداوندنا دایک یا زاخو دزقہرت بو چہرخئ بہری یی کانزای - ناقین کوزقہرت بو ہزارا پینجی پ. ن. و دمریارہی دمہی دبت بزقہرت بو دو ماھیا دمہی حلف و دہسپیکا دمہی عوبہید .

۱. ھیلین لسہر دہستین پھیکہریں حلف پتیریا وان زراقن، وھیلین ھہین لسہر دریژیا زہندی وپرمنگین قہکری وھک سور وزہرول پھیکہریں عوبہید ھیل ستیرن وپرہنگین کرتی.

۲. ل پھیکہری زاخو ھیل لسہر بشتی ھہنہ، ولسہر سینگا و تہنشتی وھیلہک دریژ لسہر زکی وھک یین ل ئور.

جارہک دی دی بیژم کو خواندنا قہ پھیکہری کرنگیہکا تایبہت ھہیہ، چونکہ بریکا وی دیروکا ٹاکنجی بوونا مروقی ل زاخو دیاردبت، وکھشنتایا باڑیری دیاردبت، ددی بتہ ژیدہرہک بو قہکولہر وخواندکارین شوینہواران ژبو زمنگین کرنا قہکولینین وان، ھہرومسا دی بتہ ئہگہری لیگہریانین ریخخستی ل باڑیری زاخو ل پاشہروڑی.

- ليستا زیدمران :

1. الواقدي , الامام محمد بن عمر : تاريخ فتوح الجزيرة والخابور ودياربكر والعراق , تحقيق , عبدالعزيز فياض حرفوش , دار البشائر , دمشق , 1996 م .
2. المقدسي , محمد بن احمد : احسن التقاسيم في معرفة الاقاليم , مكتبة مدبولي , القاهرة , 1991 م .
3. النجم , حسين يوسف حازم : تقديس الخصوبة عند سكان عصور ما قبل التاريخ في العراق , مجلة اداب الرافدين , عدد 59 , 2011 م .
4. ابوالصوف , بهنام : التنقيب في تل قالينج اغا , مجلة سومر المجلد 25 , بغداد , 1969
5. اوتيس , ديفيد و جوان : نشوء الحضارة , ت لطفي الخوري , دار الشؤون الثقافية العامة , بغداد , ط 1 , 1988 م .
6. برويسر , كونراد : المباني الاثرية في شمال بلاد الرافدين في العصور المسيحية القديمة والاسلامية , ترجمة , علي يحيى منصور , دار الخلود , بيروت , 1981 م .
7. باقر , طه : مقدمة في تاريخ الحضارات القديمة , ج 1 , ط 1 , دار الوراق للنشر المحدودة, 2009 م .
8. تسونيكبي , اكبر : تاريخ سورية في مئة موقع اثري , تعريب , يوسف كنجو , مؤسسة الصالحاني , دمشق , 2018 م .
9. حنون , نائل : شخصية الالهة الام ودور الالهة (انا) عشتار في النصوص السومرية والاكادية , مجلة سومر , المجلد 34 , بغداد , 1978
10. حجارة , اسماعيل حسين : دمي من تل قالينج اغا , مجلة سومر , المجلد 26 , بغداد . 1970 .
11. رو , جورج : العراق القديم , العراق القديم , ترجمة , حسين علوان حسين , دار الشؤون الثقافية , بغداد , 1986 م .
12. رزفان , سعيد حاج صديق : زاخو تاريخ وصور , دهوك , 2015 م .
13. زينفون , حملة العشرة الاف (الحملة على فارس) , ترجمة , يعقوب افرام منصور . مكتبة الاسكندرية .
14. ساكر , هاري : عظمة بابل , ترجمة , عامر سليمان , مؤسسة دار الكتب للطباعة والنشر , الموصل , 1979 م .
15. كسار , اكرم عبد كسار : قراءة في نتاجات الانسان الفنية الاولى , مجلة سومر , مجلد 39 , بغداد , 1983 م .
16. AL-MAQDISSI , Michel : Chronique des activités archéologiques en Syrie (II) Institut Francais du Proche-Orient , 1995 , <http://www.jstor.org/stable/4199118>
17. Brame,MaximeNicolas , (2014) . Revisiting Hacilar .
18. <https://www.researchgate.net/publication/267632615>
19. Braidwood , Robert , j , & Howe , Bruce , (1960) . Prehistoric Investigations in Iraqi Kurdistan .
20. <http://www.iraqinhistory.com/category/93-prehistoric-mesopotamia>
21. <http://www.ur-online.org/term/56/?subj-page=42>
22. <http://www.corona.cast.urak.edu/atlas>
23. <http://users.stlcc.edu/mfuller/hacilar.html>
24. Merpert . N . I . Munchaev . R . M . Bader . N . O . (1981) The Investigations of the Soviet expedition in Iraq , sumer , 34 . No . 1 – 2 .
25. 24 - Merpert . N . Y . A . Munchaev . R . M . Bader . N . O . (1984) Archeological studies in the Sinjar Valley , sumer , 43 . No . 1-2 .